

YLIOPISTOJEN HIDAS KUOLEMA – KATSAUS YLIOPISTOLISTAUSTEN AIHEUTTAMIIN INHIMILLISIIN TRAGEDIOIHIN

Yliopistojen henkilökunnan ja opiskelijoiden hyvinvointi on jäänyt tulosraportoinnin ja mitattavuuden jalkoihin. Globaali ilmiö näkyy myös suomalaisissa yliopistoissa.

Kesällä 2023 uutisoitiin Helsingin yliopiston sijoituksen rajusta laskusta Shanghain listalla. Tiedeministeri **Sari Multala** korosti *Helsingin Sanomien* haastattelussa niin kutsutun aivovuodon vaikutusta yliopiston ranking-sijoituksen laskuun.

Aivovuodon kohdalla on julkisuudessa monesti puhuttu vetovoimatekijöistä, muttei työntekijöistä, joita ovat huonontuvat työolosuhteet ja yliopistojen sisällä kasvava kilpailu rahoituksesta, projektityöpaikoista ja väitöskirjatutkijoille suunnatuista palkallisista paikoista. Huonot työolosuhteet ja koveneva kilpailu johtavat työuupumisiin ja loppuun palamisiin. Työuupumisista ja loppuun palamisista ei kuitenkaan puhuttu julkisessa keskustelussa Shanghain listan yhteydessä syksyllä 2023.

Keskustelussa ei myöskään pureuduttu toimivien ja rakentavien työyhteisöjen luomiseen. Rahoitusta vaille jäävien ja Matteus-vaikutuksesta kärsivien ulkopuolisuuden kokemuksista ei kilpailuhenkisyyttä korostavissa puheenvuoroissa juuri kuultu.

Myöskään tutkimuseettisessä kirjallisuudessa ei nähdä tutkijoiden loppuun palamia hyvän tieteellisen käytännön toteutumisen ongelmana. Siinä ei käsitellä sitä, miten hyvä tieteellinen käytäntö olisi helpommin saavutettavissa, mikäli tutkijoiden ei täytyisi venyttää itseään äärirajoille.

Hyvää tieteellistä käytäntöä ei voi toteuttaa toksisissa työyhteisössä. Sanat toksinen ja uusliberalistinen toistuvatkin yliopistojen tilaa käsittelevässä kirjallisuudessa. Australialainen, pitkän uran Yhdysvalloissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa tehnyt

Smyth katsoo, että yliopistoille on käynyt uusliberalismin myötä samalla tavalla kuin muille valkokaulustyöpaikoille: yliopistot ovat proletarisoituneet.

kasvatustieteen professori **John Smyth** on kommentoinut, että tutkimusetiikkaa näkyy kertaa itsessään yliopistojen paine tuottaa ”uutta tietoa”. Tutkijoiden on jatkuvasti keksittävä itsensä uudelleen jatkuvassa taloudellisessa epävarmuudessa. Tämä johtaa siihen, että yliopistojen hallinto poimii ja suosii jatkuvassa kilpailussa voittajatutkijoita, jotka tuottavat rahaa yliopistoille (Smyth 2017, 101–102.)

Hieman kärjistäen Smyth väittää, että yliopistojen johto, hallinto ja poliitikot pakottavat tutkijoita muodostamaan poikkitieteellisiä hankkeita omien alojensa ulkopuolelle sen sijaan, että tutkijat saisivat keskittyä perustutkimukseen ja omasta uteliaisuudestaan kumpuaviin hankkeisiin, sillä poikkitieteelliset hankkeet nähdään rahaa tuottavina innovaatioina. Tässä tilanteessa yksittäisten tutkijoiden akateeminen vapaus menetetään (Smyth 2017: 102.)

Uusliberalismi, markkinoiden valtaa painottava talouspoliittinen suuntaus, on vaikuttanut yliopistoihin 1980-luvulta alkaen. Smyth katsoo, että yliopistoille on käynyt

uusliberalismin myötä samalla tavalla kuin muille valkokaulustyöpaikoille: yliopistot ovat proletarisoituneet, sillä niiden henkilökunta on joutunut alisteiseen ja epävarmaan asemaan (Smyth 2017, 45).

MITTAAMISEN ONGELMIA

Listoja koskeva kritiikki ja huoli ovat globaaleja. Englantilaisen kirjallisuuden professori emeritus **Stefan Collini** Oxfordin yliopistosta on nostanut esiin globaaleja mittaustilastoja koskevia ongelmia. Collini nimeää kolme keskeistä kysymystä, jotka tuovat ongelmat esiin (Collini 2017: 53):

1. Mitä luotettavaa informaatiota tällaiset listat tuottavat?
2. Kenen intressejä ne palvelevat?
3. Miksi näitä listoja käytetään ja niihin luotetaan, vaikka ne kohtaavat niin paljon kritiikkiä?

Kohtaan 1 kohdistuva ongelma on se, että luotettavaa informaatiota tuottavia mittareita

on käytännössä mahdotonta järjestää. Yliopistot voivat tuottaa informaatiota esimerkiksi suoritettujen tutkintojen ja täytettyjen virkojen määrästä, jotka toimivat mittareina, mutta näillä ei mitenkään tuoteta luotettavaa informaatiota opetuksen tai tutkimuksen laadusta. Korkeampaa palkkatasoa on myös käytetty mittarina, jolla listoille on tuotettu informaatiota, mutta Collini osoittaa tässä ristiriidan: yliopistojen nuorempi ja heikommin palkattu henkilöstö tai apurahatutkijat voivat olla vielä innokkaampia ja motivoituneempia tekemään tutkimusta ja opetusta,

jolloin laatu kohenee. Korkeampi palkkataso ei siis ole luotettava mittari, jolla kerätä informaatiota listoille (Collini 2017: 53–54.)

Kohta 2 on Collinin mukaan vielä vaarallisempi, sillä yliopistojen intresseissä on kohentaa omaa mainettaan listoille pääsemisen ja sijoittumisen avulla. Tiedekuntien ja laitosten johdosta vain pieni osa tietää tutkimusyksikköjen tieteen tekemisen laadusta, jolloin kansallinen arviointi ennen listalle sijoittamista on hankalaa (Collini 2017: 54). Kohta 3 on kaikkein vaarallisin yliopistoille: jokaiselle mitattavalle tekijälle

KUVAN LÄHDE: ISTOCKPHOTO

on määritettävä erikseen painoarvo, ja tämä on täysin mielivaltaista. Listoja kuitenkin käytetään huolimatta mittareiden mielivaltaisuudesta, koska korkea sijoittuminen listoille tai listoille päätyminen tuo yliopistoille statusarvoa ja tämän statusarvon saavuttamiseksi ollaan valmiita tekemään mitä tahansa. Collini tulee kolmen kohdan tarkastelussaan johtopäätökseen, että mittausjärjestelmät ovat kaukana siitä todellisuudesta, jota niiden tulisi mitata (Enemmän mittausjärjestelmien taannuttavasta vaikutuksesta ks. esim. Kaidesoja 2022).

HENKILÖKUNNAN JA OPISKELIJOIDEN PAHOINVOINTI

Henkilökunnan ja opiskelijoiden hyvinvointi on jäänyt tulosraportoinnin ja mitattavuuden jalkoihin. Sydneyn teknillisen yliopiston organisaatiotutkimuksen professori **Peter Fleming** kirjoittaa *Homo Academicuksen* kuolemasta, ja käyttää konkreettisenä esimerkkinä opiskelija **Mason Pendrousin** itsemurhaa uusiseelantilaisessa Canterburyn yliopistossa. Opiskelija ehti olla viikkokausia kuollessaan asuntolan huoneessa, ennen kuin ruumis huomattiin hajun myötä (Fleming 2022: 83).

Tapaus oli suurta julkisuutta saanut tragedia, johon otti kantaa muun muassa Uuden-Seelannin opetusministeri. Perimmäinen syy siihen että opiskelija oli ehtinyt olemaan kuollessaan viikkokausia asunnossaan oli se, että asuntolat eivät olleet yliopiston hallinnoimia, vaan ylikansallisen Campus Living Villages -yrityksen vastuulla (Fleming 2021: 54). Yrityksen alihankkimat siivouspalvelut eivät ulottuneet opiskelija-asuntoloiden huoneisiin. Kun yrityksen pr-henkilöltä kysyttiin, miksi kuolemaa ei huomattu niin pitkään aikaan, vastaus oli, että kyseinen asuntola tarjoaa ”täydellistä itsenäisyyttä” asukkailleen (Fleming 2021: 84).

Fleming toteaa, että yleensä viikkokausia kuolleina olleet ovat yksinäisiä vanhuksia, eivät nuoria opiskelijoita. Tapaus kertoo Flemingin mukaan laajemmin vikaan menneestä akateemisesta kulttuurista. Yliopistot eivät ole enää turvapaikkoja yritysten pöhinäkulttuurilta ja markkinaorientoituneisuudelta vaan pikemminkin sen keskeisiä sykkimispisteitä tehokkuusvaatimuksineen (Fleming 2021: 84–85.)

Fleming käyttää itsemurhaa havainnollistavana esimerkkinä: 19-vuotias opiskelija olisi voitu löytää aiemmin, jos yliopisto itse olisi vastannut asuntolasta. Mason Pendrousin kuolema havainnollistaa myös uusklassisen taloustieteen tulemisen lihaksi: täydellisen itsenäisyyden, jossa kaikki asuntolapalveluita tarjoavan yrityksen kulut on minimoitu.

Mutta yksilön vapaus, saati itsenäisyys ei voi toteutua ilman yhteiskunnan tarjoamia tukiverkkoja (Fleming 2021: 85–86).

Flemingin mukaan tapaus nosti esiin myös sen, että muut asuntolassa asuvat opiskelijat eivät huomanneet ujon ja syrjään vetäytyvän Pendrousin kuolemaa siksi, koska heillä oli kiire suorittaa tutkintojaan ollessaan samaan aikaan osa-aikatöissä. Jokapäiväinen kanssakäyminen olisi ollut ajanhaaskuuta (Fleming 2021: 86). Vastaavia tragedioita on koettu niin Yhdistyneessä kuningaskunnassa, Japanissa kuin Hong Kongissakin. Erityisesti Bristolin yliopistosta Yhdistyneessä kuningaskunnassa on tullut opiskelijoiden itsemurhien kaautuma, Flemingin mukaan ”hotspot” 13 itsemurhalla vain muutaman vuoden sisällä (Fleming 2021: 88).

Eivätkä vain opiskelijat voi huonosti, vaan myös henkilökunta. Itsemurhat ovat Flemingin mukaan verrattain yleisiä Yhdistyneessä Kuningaskunnassa yliopistojen henkilökunnan keskuudessa. Fleming antaa esimerkkejä, joista karmeimpia on professori **Stefan Grimmin** kohtalo Imperial Collegesta Yhdistyneestä kuningaskunnasta. Epäonnistuttuaan rahoitushauissa ja julkaisutavoitteissa Grimm tuli väitetysti työyhteisönsä kiusaamaksi. 2014 hän kirjoitti ajastetun sähköpostin koko laitoksensa henkilökunnalle, joka oli jäähyväisviesti. Kollegat saivat viestin vasta itsemurhan jälkeen. Viestissään Grimm kertoi, että yliopisto ei ollut enää yliopisto

Yliopistojen ja Shanghai listan rankingien suhde muistuttaa valistusfilosofi Denis Diderot'n ja tsaaritar Katariina Suuren välistä suhdetta.

vaan yritys, jossa hierarkian huipulla olevat lypsävät muista rahat tyhjiksi ”julkaise tai kuole” -periaatteella. Nämä olivat Stefan Grimmin viimeiset sanat (Fleming 2021: 91).

YLIOPISTOJEN SAIRASKERTOMUS

Fleming on määritellyt *10 oiretta*, jotka kertovat yliopistojen kuolemasta tai siitä, milloin yksittäinen yliopisto tekee kuolemaa:

1. Ero julkisen sektorin yliopistojen ja kaupallisen sektorin yliopistojen välillä on yhä häilyvämpi.
2. Hallinnon raju kasvu ei vähennä tutkimus- ja opetushenkilökunnan työtä, vaan pikemminkin lisää sitä.
3. Koronaviruksen tuoma akateeminen vapaus rapautuu, koska etätyö kasautuu ja palaverit tulevat kotiin.
4. Yliopistojen keskinäinen kilpailu listoille pääsystä kiihtyy (kilpailu vahingoittaa henkilökunnan asemaa, heiken-

tää hyvinvointia ja muuttaa yliopistoja huonommiksi oppimisympäristöiksi).

5. Mitä korkeammalle yksittäinen henkilökunnan jäsen etenee hallinnollisessa hierarkiassa, sitä enemmän hän puhuu opettamisesta, mutta käytännössä opettaa entistä vähemmän.
6. Opetuksen taso laskee (Flemingin mukaan Power Point -dioista tehdään jännittäviä ja viihdyttäviä samaan aikaan kun painopiste siirretään massaluennoilta itseohjautuvaan opiskeluun).
7. Tutkijat jumittuvat katsomaan vain missä lehdessä julkaisevat artikkeleja (julkaisualustoilla on ääneen lausumattomia puolueellisuuksia koskien muotoa, metodologiaa ja aiheita, joihin kirjoittajien täytyy alistua saadakseen tekstinsä vertaisarviointiin ja julkaistuksi).
8. Mitä suuremmat työhyvinvointiohjelmat yliopistoilla on tarjolla, sitä suurempi epäsuhta on työn ja vapaa-ajan välillä

(yliopistojen johdossa ei oteta vastuuta henkilöstön valtavasta ylityömäärästä, ja johto välttelee vastuuta tarjoamalla näitä työhyvinvointipalveluja).

9. Valkoisen miehen ylivalta uusliberalistisessa yhteiskunnassa alkaa havainnollistua parhaiten juuri yliopistossa (kun valkoiset ovat enemmistönä yliopistossa, rasistinen häirintä lisääntyy tilastollisten tutkimusten mukaan, joita Fleming käy läpi kattavasti).
10. Vaikka todellisuus yliopistojen sisällä olisi kuinka synkkää henkilökunnalla ja opiskelijoilla, niin julkisuuteen välittyvä kuva on toinen (kritiikin esittäjät leimataan laiskoiksi valittajaksi ja kiittämättömiksi).

Nähdäkseni kaikki nämä 10 oiretta näkyvät myös suomalaisissa yliopistoissa.

YRITYSMAAILMAN KAMARIPALVELIJAT?

Viime vuonna käynnistyneiden yliopistovaltausten myötä nousee mieleen, että suomalaisessa yliopistomaailmassa ei pahemmin pidetä yritysmaailmasta ja sen tulostavoitteiden siirtämisestä yliopistoon. Yliopistojen ja Shanghai listan rankingien suhde muistuttaa valistusfilosofi **Denis Diderot'n** ja tsaaritar **Katariina Suuren** välistä suhdetta. Molemmat tiesivät, että Diderot ei arvostanut tsaarittaren tyranniaa. Silti nämä kaksi

olivat yhteydessä aina Diderot'n kuolemaan saakka, koska molemmat tarvitsivat toisiaan aika ajoin (Zaretsky 2019, 224).

Yliopistojen ja rankingien takana olevan yritysmaailman välillä piilee samankaltainen suhde – taloudellinen riippuvuus. Valistusfilosofit – oman aikansa yhteiskuntatieteilijät – tarvitsivat rahaa toiminnalleen jopa kaikkein epätodennäköisimmiltä tahoilta. Tsaaritar kirjoitti Diderot'lle, että toisin kuin filosofi, hän ei tee tutkimustaan paperilla, vaan hänen sulkakynänsä työskentelee ihmishahalla hänen muovatessaan yhteiskuntia (Zaretsky 2019, 224). Sama pätee yliopistoihin ja yritysmaailmaan. Yliopistojen ideat ovat yritysmaailmalle hyödyksi, mikäli niillä muovataan yhteiskuntia.

—
Eero Suorsa on filosofian väitöskirjatutkija Turun yliopistossa.

KIRJALLISUUS

- Collini, Stefan (2017): *Speaking of Universities*. Verso, Lontoo.
 Fleming, Peter (2021): *Dark Academia. How Universities Die*. Pluto Press, Lontoo.
 Kaidesoja, Tuukka. 2022. A Theoretical Framework for Explaining the Paradox of University Rankings. *Social Science Information*. 61(1), 128–53.
 Smyth, John (2017): *The Toxic University. Zombie Leadership, Academic Rockstars and Neoliberal Ideology*. Palgrave MacMillan, Lontoo.
 Zaretsky, Robert (2019): *Catherine & Diderot. The Empress, The Philosopher, and The Fate of the Enlightenment*. Harvard University Press, Cambridge.